

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่รวดเร็ว ทำให้บุคคลต้องปรับตัวให้สามารถดำรงอยู่ได้ เมื่อสถานการณ์บีบบังคับทำให้บุคคลจะต้องตัดสินใจ การตัดสินใจของบุคคล เป็นสิ่งที่มีความซับซ้อน (Louviere, 1988) การตัดสินใจในภาวะที่มีความไม่แน่นอน ผู้ตัดสินใจถูกกดดันในเวลาที่จำกัดและบีบบังคับทางเศรษฐกิจ การที่ไม่มีข้อมูลข่าวสารที่ดีและมากพอ ไม่มีแนวความคิดในการวิเคราะห์ถึงทิศทางของผลกระทบต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ไม่รู้ถึงผลที่ตามมาอันเกิดจากการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมที่เข้ามา ผู้ตัดสินใจจึงอาศัยประสบการณ์ที่ผ่านมาของตนเป็นหลัก นอกจากนี้ อาจจะมีการสอบถามจากบุคคลต่างๆ ที่ตนให้ความเชื่อถือ การปรึกษาหารือกับผู้รู้หลายๆ คนที่เป็นบุคคลใกล้ชิด ข้อมูลที่ได้รับอาจจะไม่ชัดเจนเพียงพอ แล้วใช้ดุลยพินิจ อารมณ์ความรู้สึก และสามัญสำนึก (Keltner, 1978) ซึ่งทำให้การตัดสินใจมีโอกาสที่จะผิดพลาดได้มาก

ดุลยพินิจและสามัญสำนึกของบุคคลจะมาจากประสบการณ์ชีวิตและการเรียนรู้จากเหตุการณ์ ปรากฏการณ์ที่ผ่านมาของตนเป็นหลัก บุคคลที่จะต้องตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่จะต้องเกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตประจำวัน ต้องเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพที่มีผลต่อตนเองและครอบครัว โดยตรง เป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างมาก ผู้ตัดสินใจจะให้ความสำคัญและใช้ความคิดค่อนข้างมาก เพราะผลการตัดสินใจจะกระทบต่อตนเอง และบุคคลใกล้ชิดในระยะยาว การตัดสินใจที่ผิดพลาด จะส่งผลกระทบให้เกิดความเดือดร้อนอย่างต่อเนื่องยาวนาน ดุลยพินิจและสามัญสำนึกที่ไม่มีข้อมูล ไม่มีหลักวิชาการเชิงวิเคราะห์ ทำให้มีโอกาสเกิดความผิดพลาดได้มากกว่าการคิด และตัดสินใจบนฐานข้อมูลที่ชัดเจน และมีแนวทางในการคิด การวิเคราะห์หาทิศทางประกอบการตัดสินใจ

กระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม จะผลักดันให้เกิดกระบวนการพัฒนาปรับปรุงรูปแบบวิธีการผลิต เทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมาย ทำให้กระบวนการผลิตด้านต่างๆ รวมถึงการผลิตทางการเกษตรมีการเปลี่ยนแปลงพัฒนารูปแบบไปในทิศทางของความทันสมัย ซึ่งต้องนำเข้าปัจจัยการผลิตประเภทอุปกรณ์การผลิต ปุ๋ย สารเคมีในการกำจัดแมลงเข้ามามากมายพร้อมๆ กับการเพิ่มต้นทุนการผลิตให้สูงขึ้น และเกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมตามมา

นวัตกรรม (Innovation) มาจากรากศัพท์ภาษาละตินว่า Nova แปลว่าใหม่ (แคทซ์ ราล์ฟ, 2546) หมายถึง การนำเอาสิ่งใหม่หรือวิธีการใหม่มาใช้ในการดำเนินการประกอบอาชีพ หรือใช้ใน

การดำเนินชีวิต ขณะที่ แอล โรเบิร์ต (EI Roberts) กล่าวว่า นวัตกรรม หมายถึง การประดิษฐ์สิ่งใหม่ ที่ผนวกเข้ากับการใช้ประโยชน์ หรือการรวบรวม ผสมผสาน สร้างสรรค์สิ่งที่ไม่เคยมีมาก่อน ที่มีความเกี่ยวข้อง และเพิ่มคุณค่าให้กับผลิตภัณฑ์ กระบวนการหรือบริการใหม่

นวัตกรรมเป็นปัจจัยใหม่ ที่เข้ามาสู่ชุมชนทำให้เกิดกระบวนการทางสังคมในการพิจารณา ใคร่ครวญใคร่ตรองนวัตกรรมนั้นๆ อย่างละเอียดมีการตรวจสอบ จนเกิดความมั่นใจว่าสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้เป็นอย่างดี จึงเกิดการยอมรับนวัตกรรม และอาจจะมีการนำเอานวัตกรรมนั้นมาปรับปรุงพัฒนาต่อไป

กระแสสังคมโลกาภิวัตน์ (Globalization) ได้กระตุ้นให้เกิดกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ผลผลิตการเกษตรถูกนำไปโยกกับตลาดโลกมากขึ้น การแข่งขันด้านการค้าอย่างเสรี ทำให้เกษตรกรที่มีกระบวนการผลิตแบบเดิมๆ เริ่มมีปัญหา เพราะกระแสสังคมใหม่ๆ ที่เข้ามาทำให้เกษตรกรที่รับนวัตกรรมและใช้เทคโนโลยีสามารถสร้างผลผลิตได้มากกว่าทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ การรับนวัตกรรมและนำเอาเทคโนโลยีมาใช้นั้น เกษตรกรจะมีต้นทุนการผลิตสูงขึ้น และต้องมีความรู้ความเข้าใจในนวัตกรรมนั้นเป็นอย่างดี

ตลาดการเกษตรต้องการผลผลิตที่มีคุณภาพตามมาตรฐานมากขึ้น ตลาดการเกษตรก่อนหน้านี้จะมีผลผลิตที่มีความหลากหลายมาก โดยเฉพาะผลผลิตการเกษตรพันธุ์พื้นเมืองที่เกษตรกรสินค้าสู่ตลาดได้ แต่พอการคมนาคมสะดวกมากขึ้นสินค้าจากโรงงานอุตสาหกรรมและการเกษตรสมัยใหม่ ที่ใช้เทคโนโลยีและทุนการผลิตสูงออกสู่ตลาดซึ่งคุณภาพสูง ราคาถูก สามารถครองตลาดการเกษตร ผลผลิตทางการเกษตรที่ผลิตแบบเดิมๆ จึงมีปัญหาด้านการตลาดและราคา เช่น ข้าวพันธุ์พื้นเมือง ได้แก่ ข้าวเล็บนก ข้าวไอ้เจียง และข้าว กข. ไม่สามารถแข่งขันกับข้าวหอมมะลิได้ หากชาวนาปรับตัวไปปลูกข้าวหอมมะลิ ก็ต้องลงทุนสูงและใช้นวัตกรรมเกี่ยวกับปุ๋ย สารเคมีในการปราบศัตรูพืชอีกมากมาย นอกจากชาวนาแล้ว เกษตรกรที่เป็นชาวสวนและเลี้ยงปศุสัตว์ก็อยู่ในสภาพเดียวกัน เกษตรกรจึงต้องหันมารับเอานวัตกรรมมาปรับใช้ในการประกอบอาชีพ

การพัฒนานวัตกรรมเพื่อให้เกิดความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และสภาพทางสังคม เป็นสิ่งที่เกษตรกรให้ความสำคัญอย่างมาก เพราะเทคโนโลยีและนวัตกรรมต่างๆ ที่เข้ามาตามกระแสสังคม ทำให้เกิดปัญหาและความเดือดร้อนตามมาเสมอ การพยายามปรับปรุงนวัตกรรมให้เกิดความเหมาะสม จึงค่อยๆ เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดจากเทคโนโลยีและนวัตกรรม และใช้แนวความคิดภูมิปัญญาที่มีอยู่มาตรวจสอบและพัฒนาด้วยการปฏิบัติจริง ซึ่งการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมแล้วค่อยๆ พัฒนานวัตกรรมนั้นๆ จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจเชิงวิชาการอย่างยิ่ง

การตัดสินใจเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิต เกิดจากการรับรู้ข่าวสารที่เป็นนวัตกรรม เป็นระยะอยู่ตลอดเวลา ขณะที่ปัจจัยการผลิตแบบเดิมบางอย่างเริ่มกลายเป็นปัญหา อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น และจากสภาพปัญหา อุปสรรคต่างๆ ที่มีอยู่เดิม ค่อยๆ เพิ่มความรุนแรงมากขึ้น จนกลายเป็นปัจจัยหลักเข้ามากดดัน ทำให้บุคคลต้องมองหานวัตกรรม ที่คิดว่าดีกว่ามาทดแทนเพื่อแก้ปัญหา การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับนวัตกรรมจึงกลายเป็นปัจจัยดึงดูด ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ต้องการตรวจสอบข่าวสาร โดยนำเอานวัตกรรมมาทดลองใช้ ซึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม ซึ่งมีนักวิชาการได้คิดสร้างรูปแบบที่เป็นแบบจำลอง ขั้นตอนกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม (Innovation Decision Process) ของโรเจอร์ส (Roger, 1983) ที่มีขั้นตอนอยู่ 5 ขั้นตอนคือ

1. ขั้นความรู้ (Knowledge)
2. ขั้นการจูงใจ (Persuasion)
3. ขั้นการตัดสินใจ (Decision)
4. ขั้นนำไปใช้ (Implementation)
5. ขั้นยืนยัน (Confirmation)

กระบวนการการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมขั้นตอนทั้ง 5 นั้นไม่ได้แยกจากกัน แต่จะมีลักษณะที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง การศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม จึงควรศึกษาในลักษณะที่เป็นกระบวนการทางสังคมอย่างเป็นภาพรวม เพื่อที่จะทำให้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เจาะลึกที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากระยะเวลาหนึ่ง ไปยังอีกระยะเวลาหนึ่งจนครบวงจร จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาในระดับบุคคล องค์กรหรือหน่วยงานได้มาก

การที่เกษตรกรที่มีความชำนาญในเรื่องการปลูกข้าว ซึ่งเป็นอาชีพหลักที่กระทำต่อเนื่องกันมาหลายชั่วคน เป็นอาชีพที่มีความรู้ มีความเข้าใจในรูปแบบ กระบวนการผลิตที่ชัดเจนท่ามกลางบริบทแวดล้อมทางกายภาพ และมีระบบสังคม วัฒนธรรมที่เอื้อต่อการทำนามายาวนาน เมื่อมีปัจจัยผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพจากการทำนา ไปเป็นการปลูกปาล์มทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย ทั้งจะต้องปรับสภาพพื้นที่ใหม่ มีเทคนิควิธีการที่ไม่มีประสบการณ์มาก่อน และมีความยุ่งยากมากต้องเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตประจำวัน ไปจากเดิมที่ผูกพันกับการทำนาปลูกข้าว มาเป็นการดูแลสวนปาล์ม การใช้ชีวิตตามตารางเวลาดำเนินงานในสวนปาล์มมีความแตกต่างจากการใช้ชีวิตในนาข้าวอย่างมาก จึงทำให้เกษตรกรต้องคิดและไตร่ตรองอยู่พอสมควร

การตัดสินใจมีความสำคัญทั้งในระดับบุคคล ระดับองค์กรหรือหน่วยงานระดับประเทศ (พนมพร ชันชวิไชย, 2534) ในระดับบุคคลมีการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ ทั้งที่เป็นของตนเองและครอบครัว การตัดสินใจเปลี่ยนแปลงอาชีพของบุคคล ถือว่าเป็นเรื่อง

ค่อนข้างลำบากในการตัดสินใจ บุคคลจะพยายามหาข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพใหม่ ด้วยการสอบถามพูดคุยกับผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์ต่างๆ แล้วนำมาไตร่ตรอง มาคิด วิเคราะห์ พยายามพยากรณ์แนวทางที่เป็นไปและผลกระทบต่างๆ ในการประกอบอาชีพใหม่ก่อนการตัดสินใจ ส่วนระดับองค์กรหรือหน่วยงานการตัดสินใจของผู้บริหารจะมีความสำคัญต่อการกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ เป้าหมาย การจัดทำแผนการปฏิบัติงาน การดำเนินงานตามแผนและการประเมินผลการปฏิบัติงาน การตัดสินใจระดับ ประเทศของผู้นำ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมถ้าการตัดสินใจเป็นเรื่องที่ถูกต้องเหมาะสม ก็จะส่งผลต่อความสุขของบุคคลและครอบครัว ความเจริญก้าวหน้าของหน่วยงานหรือองค์กร ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาประเทศด้วย

กระบวนการคิด เรียนรู้ แสวงหาข้อมูลข่าวสารต่างๆ เพื่อนำมาประกอบการตัดสินใจ เป็นความยุ่งยากมาก เนื่องจากเกษตรกรจะมีข้อจำกัดในการรับข้อมูลข่าวสารต่างๆ เพราะพื้นที่อยู่ในชนบท การรับทราบข่าวสารจึงรับได้จากโทรทัศน์ วิทยุชุมชนที่มีรายการทั่วไป ในจำนวนนั้นจะมีข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการปลูกปาล์มในที่ลุ่มน้อยมาก การพบปะพูดคุยกับนักวิชาการการเกษตร ก็มีโอกาสน้อยมาก นอกจากมีการนัดหมายเพื่อประชุมชี้แจงนโยบายการปลูกพืชพลังงานทดแทน การนำเข้า ก็มีน้อยครั้งมาก ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นเรื่องใหม่ที่ต้องทำความเข้าใจ บางครั้งข้อมูลข่าวสารนั้นมีความยุ่งยาก ซับซ้อนมาก ก็ต้องพยายามให้ความสนใจ และสอบถามพูดคุยกับเพื่อนบ้านที่มีประสบการณ์ หรือทำความเข้าใจเอาเอง และทดลองปลูก ทดลองใช้ไปตามความเข้าใจของตน แล้วสังเกตดูผลหรือพฤติกรรม ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น แล้วพยายามเรียนรู้ สร้างความเข้าใจขึ้นมาเองระดับหนึ่ง แล้วไปพูดคุยกับเพื่อนบ้านที่มีประสบการณ์ ผู้รู้เรื่องนั้นๆ อยู่เสมอเป็นการตรวจสอบและหาความเชื่อมั่นในข้อมูลและสิ่งที่ตนคิดตนเข้าใจว่าตรงกันหรือไม่เพราะอะไร

การศึกษารูปแบบการพัฒนานวัตกรรม จึงศึกษาในลักษณะที่เป็นกระบวนการทางสังคม ที่ต้องอาศัยรูปแบบการศึกษาหลายๆ วิธี เพื่อศึกษาสภาพทางสังคม และปรากฏการณ์ทางสังคมต่างๆ ที่เกิดขึ้นย้อนหลังอย่างเป็นระบบ ที่เกี่ยวข้องโยงใยด้วยกันกับปรากฏการณ์ปัจจุบันแล้ว ยังต้องศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมพฤติกรรมกระบวนการตัดสินใจด้วย ซึ่งพฤติกรรมกระบวนการตัดสินใจ หมายถึงพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจ กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมสามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีทางสังคมวิทยา จิตวิทยาสังคม นิเทศศาสตร์ และแนววิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ โดยใช้ทฤษฎีการสื่อสาร ทฤษฎีการยอมรับนวัตกรรม ทฤษฎีการกระทำทางสังคม ทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล ทฤษฎีการเลือกในชีวิตจริงและแนววิเคราะห์ทางเศรษฐกิจ ทฤษฎีแต่ละทฤษฎีจะอธิบายให้ทราบถึงปัจจัยที่มีผลทำให้บุคคลมีการตัดสินใจยอมรับและพัฒนา หรือตัดสินใจไม่รับนวัตกรรม (วิทยา ดำรงค์เกียรติศักดิ์, 2529)

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม สังคมชุมชนทุกสังคม จะมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมเกิดขึ้นเสมอ จากสาเหตุภายในสังคม และจากปัจจัยภายนอกสังคม ที่เข้ามามีบทบาท มีอิทธิพลต่อคนในสังคม เกิดกระบวนการทางสังคม ผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม คนในสังคมเกิดการเคลื่อนไหว ปรับตัวในการดำเนินชีวิต ไปตามกระแสทางสังคม และปัจจัยที่กดดันเข้ามาในชุมชน และนำไปสู่การปรับเปลี่ยนสภาพสังคมและอาชีพ

เหตุผลที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ก็เพราะการพัฒนาต้องมีการเปลี่ยนแปลง (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2547) คือเป็นการเปลี่ยนแปลงประเภทหนึ่ง ที่มุ่งมั่นจะทำให้เกิดขึ้น เพราะเห็นว่าเป็นสิ่งดี มีประโยชน์ การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่จะต้องเกิดขึ้นในทุกสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social change) หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงองค์การทางสังคม (Social Organization) ได้แก่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในองค์การหรือกลุ่มคน ที่มีการจัดระบบระเบียบ มีกระบวนการในการจัดกิจกรรมขององค์การ มีการเคลื่อนไหวดำเนินงานตามเป้าหมายขององค์การนั้นๆ ได้แก่

1. ขนาดขององค์การสังคม (Size) องค์การทางสังคม จะประกอบไปด้วยบุคคลและองค์การ ในส่วนขององค์การจะมีโครงสร้าง และหน้าที่ที่ประกอบกันเป็นส่วนต่างๆ ในแต่ละส่วนจะมีบทบาทหน้าที่ในการทำกิจกรรมและดำเนินงาน ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคม เกิดการเปลี่ยนแปลงในส่วนต่างๆ อยู่ตลอดเวลา และส่งผลกระทบต่อขนาดขององค์การด้วย คือทำให้ขนาดขององค์การโตขึ้น หรือทำให้้องค์การมีขนาดเล็กลง ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับบริบทสังคม และปัจจัยต่างๆ ที่เข้ามามีส่วนกดดันองค์การนั้นๆ

2. ประเภทขององค์การสังคม (Kind) เป็นการเคลื่อนไหวในสังคมบุคคล กลุ่มคน ขนาดเล็กทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบการดำเนินชีวิต และกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสังคม เช่นจากกลุ่มเพื่อนที่มีขนาดเล็ก แล้วขยายใหญ่ขึ้น ทำให้มีความซับซ้อนในกิจกรรมมากขึ้น จากกลุ่มเพื่อนไปเป็นครอบครัว จากครอบครัวไปเป็นชุมชน การที่องค์การประเภทต่างๆ เหล่านี้เปลี่ยนแปลง ทำให้ระบบการเชื่อมโยง สัมพันธ์ต่อกันมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

3. ลักษณะขององค์การทางสังคม (characteristics) เป็นกระบวนการเคลื่อนไหวติดต่อสัมพันธ์กันของสมาชิกในกลุ่มสังคม และมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกัน จากสภาพสังคมที่มีกิจกรรมเชื่อมโยงต่อกันแบบหลวมๆ เปลี่ยนแปลงไปในทางที่เหนียวแน่น แน่นแฟ้นมากขึ้น จากสังคมแบ่งแยกมาเป็นสังคมที่มีความสมานสามัคคีมากขึ้น

4. สถานภาพและบทบาท (Status and Role) เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของตำแหน่ง หน้าที่การงานหรือตำแหน่งทางสังคม จากเคยมีตำแหน่งไม่สูง มาเป็นตำแหน่งที่สูงขึ้น เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงของตำแหน่ง ทำให้บทบาท หน้าที่ที่จะต้องดำเนินกิจกรรมต่างๆ ตามตำแหน่งเดิม

เปลี่ยนแปลงไปตามบทบาทหน้าที่ตามตำแหน่งใหม่ เมื่อตำแหน่งใหม่สูงขึ้น บทบาทหน้าที่ก็จะมีมากขึ้น หรือการเปลี่ยนแปลงของตำแหน่งที่เปลี่ยนไปไม่สูงขึ้นหรือต่ำลง แต่มีการเปลี่ยนแปลง เช่น เปลี่ยนจากแม่ค้า เป็นช่างเสริมสวย ก็จะเปลี่ยนบทบาทจากแม่ค้า มาเป็นงานบริการในร้านเสริมสวย เปลี่ยนจากเพื่อน มาเป็นสามี ภรรยา ก็ทำให้บทบาทหน้าที่เดิม เปลี่ยนแปลง ไป บุคคลจะต้องปรับตัว และระบบความสัมพันธ์ เกี่ยวข้องกับบุคคล หรือองค์กรต่างๆ ก็จะเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม จึงเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นอยู่อย่างสม่ำเสมอ ซึ่งมีขึ้นในทุกๆ สังคม เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมขึ้นทั้งในระดับองค์กรหรือระดับบุคคล ก็จะส่งผลให้คนในสังคมเกิดการเคลื่อนไหว ปรับตัว และระบบความสัมพันธ์ ขั้วผูกพันระหว่างกันของบุคคลกับบุคคล ของบุคคลกับองค์กรมีการเปลี่ยนแปลง ปรับตัวตามไปด้วยเสมอ

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (Culture change) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากปัจจัย และกระบวนการต่างๆ ที่มีผลต่อรูปแบบการดำเนินชีวิต ต่อระบบ กติกาต่างๆ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางวัตถุที่ส่งผลให้การดำเนินชีวิตต้องเปลี่ยนแปลงรูปแบบออกไปจากเดิมบางส่วน หรือเปลี่ยนแปลงใหม่ทั้งหมดของบุคคลกลุ่มคนในสังคมนั้นๆ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบด้วยกัน คือ

1. ความคิด (Idea) ได้แก่ความคิด ความรู้ เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในตัวของคน เมื่อคนมีระบบการคิด มีข้อมูลในเรื่องนั้นๆ มากพอสมควรระดับหนึ่ง จะนำเอาข้อมูลนั้นมาจัดระบบ และเชื่อมโยงสัมพันธ์ต่อกัน โดยใช้สมอง ไตร่ตรองเรื่องนั้นๆ ทำให้เกิดความกระเจายถึงเหตุและผลจากตัวป้อนสู่กระบวนการที่มีปฏิกิริยาเชื่อมโยงต่อกัน นำไปสู่ผลลัพธ์ในเรื่องนั้นๆ และมักจะนำไปสู่การตัดสินใจกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ผลลัพธ์จึงเกิดจากกระบวนการใช้ความคิด

2. การกระทำหรือบุคลิกภาพ (Behavior) ได้แก่ แนวทางในการปฏิบัติตนในสถานการณ์ต่างๆ หรือที่เรียกว่าบรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งเป็นตัวกำหนดพฤติกรรม สิ่งที่จะต้องกระทำหรือแสดงออกมา แบ่งย่อยเป็นวิถีประชา จารีตประเพณี และกฎหมาย

วิถีประชา หมายถึงแนวปฏิบัติตามวิถีชีวิตประจำวัน ที่เกิดจากการกำหนดขึ้นมา เป็นกติกาของสังคมนั้นๆ กติกาที่กำหนดขึ้นมา เป็นแนวทางปฏิบัติของคนในสังคมนั้นๆ ตั้งแต่ต้นเข้าจนเข้าอนอีกครั้ง วิถีประชาเป็นเรื่องของ มารยาทในการติดต่อสื่อสาร หรือแสดงพฤติกรรมตอบโต้กัน ในสังคม เป็นเรื่องเกี่ยวกับสิ่งที่ควรพูด สิ่งที่ควรทำและสิ่งต้องห้ามต่างๆ ตลอดจนกิจกรรมในเชิงกิจวัตรประจำวัน เช่นการต้องอาบน้ำ แปรงฟัน การแต่งกายให้เหมาะสมกับโอกาสต่างๆ การไหว้ การกล่าวคำพิททหายต่างๆ

จารีตประเพณี หมายถึงแนวทางปฏิบัติในสถานการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ พิธีการ พิธีกรรมต่างๆ มักจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกโดยรวมของสังคมนั้นๆ ในเรื่องของ ความดี ความไม่ดี เรื่องบุญ บาป ความถูกต้องและไม่ถูกต้อง เช่นการแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ เป็นสิ่งดี และผู้ปฏิบัติจะได้บุญ คนที่ไม่กตัญญู จะกลายเป็นอกตัญญู เป็นคนไม่ดี และเป็นคนบาป การเข้าร่วมกิจกรรมประเพณี จะได้บุญกุศล ประเพณีจะเป็นตัวกำหนดกิจกรรมให้กับกลุ่มคนในสังคม เพื่อให้แสดงพฤติกรรมออกมาอย่างเป็นกระบวนการต่อเนื่อง ตั้งแต่เริ่มประเพณี จนเสร็จสิ้นกิจกรรม ตามประเพณีนั้น

กฎหมาย หมายถึง กติกาสังคมที่ถูกกำหนด หรือตราขึ้นมา อย่างเป็นทางการเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นกติกาที่ใช้บังคับให้สมาชิกในสังคมนั้นๆ ปฏิบัติ เป็นกติกาที่มีความชัดเจน โดยเนื้อหาการบังคับ ให้กระทำ หรือห้ามกระทำในสิ่งต่างๆ มีการระบุบทลงโทษหากมีการฝ่าฝืนหรือไม่กระทำตามกติกา ที่กำหนดไว้

3. วัสดุ (Material) ได้แก่ ส่วนที่เป็นวัตถุของวัฒนธรรม เช่นรูปแบบของการสร้าง บ้านเรือน ลักษณะสิ่งของ กระบวนการ และวิธีการในการสร้าง การประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต และมีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในว่าจะเป็นการดำเนินชีวิตปกติ หรือใช้ในการประกอบอาชีพ ในการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ เครื่องมือ เครื่องใช้ต่างๆ ตลอดจนเครื่องประดับ

นวัตกรรมได้เข้ามามีบทบาทในการตัดสินใจเปลี่ยนแปลงรูปแบบ วิธีการในการดำเนิน ชีวิตประจำวัน ในการปรับเปลี่ยนอาชีพมากขึ้น เพราะนวัตกรรมได้ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง จากเดิมอย่างมากมาย (แคทซ์ ราล์ฟ, 2549) โดยช่วยให้เกิดส่วนเพิ่ม (Incremental innovation) ซึ่งใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยี หรือสิ่งเดิมที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น

วิกฤติการณ์พลังงานของโลก เป็นปัจจัยกดดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิต ภาคอุตสาหกรรมและภาคการขนส่งอย่างมาก เครื่องยนต์ส่วนใหญ่ใช้พลังงานจากน้ำมันดีเซลซึ่งมี ต้นทุนสูงเพิ่มขึ้นอยู่ตลอดเวลา พืชพลังงานในรูปของ ไบโอดีเซลจึงเป็นทางเลือกที่สำคัญ ประเทศต่างๆ ทั่วโลกให้ความสำคัญกับการส่งเสริมพืชพลังงานกันอย่างจริงจัง โดยเฉพาะปาล์มน้ำมัน

ปาล์มน้ำมัน (Oil palm) เป็นพืชตระกูลปาล์มที่มีถิ่นกำเนิดอยู่ในทวีปแอฟริกา เป็นพืชที่ ให้ผลผลิตน้ำมันต่อหน่วยพื้นที่สูงกว่าพืชน้ำมันทุกชนิด ปาล์มน้ำมันเป็นพืชที่ให้ผลผลิตน้ำมันสูง ทำให้มีต้นทุนการผลิตและราคาต่ำกว่าน้ำมันพืชชนิดอื่นๆ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่าง หลากหลายทั้งในสินค้าอุปโภคและบริโภค ทำให้ส่วนแบ่งการผลิตน้ำมันปาล์มต่อน้ำมันพืชของโลก จึงเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว (สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช,ม.ป.ป.) แต่ภายใต้ข้อตกลงการค้าระหว่างประเทศที่ทุกประเทศพยายามที่จะให้มีการเปิดเสรีการค้าระหว่าง

ประเทศซึ่งกันและกัน ส่งผลให้น้ำมันปาล์มเป็นสินค้าหนึ่ง thai ที่ไทยมีความเสียเปรียบ แต่การปลูกปาล์ม น้ำมันมีข้อจำกัดอยู่หลายด้านด้วยกันคือ ต้นทุนการผลิตสูง ลักษณะพันธุ์ปาล์มน้ำมันคุณภาพต่ำ (พันธุ์ปลอม) ความเสียหายเมื่อนำพันธุ์ปาล์มน้ำมันคุณภาพต่ำไปปลูก คือ ผลผลิตทะลายปาล์มสด และน้ำมันที่สกัดได้จะลดลง แหล่งผลิตเมล็ดพันธุ์ปาล์มน้ำมันที่เชื่อถือ ได้มีน้อย ความเหมาะสมของพื้นที่ปลูก จะต้องปลูกในพื้นที่ๆ ประกาศเป็นเขตเกษตรเศรษฐกิจ และพื้นที่ปลูกประเทศไทย ยังขาดศักยภาพในการผลิตปาล์มน้ำมันและน้ำมันปาล์ม หากมีการแก้ไขปรับปรุงการใช้พื้นที่ปลูก การใช้พันธุ์ดี การใช้เทคโนโลยีการผลิตปาล์มน้ำมันที่เหมาะสม และมีการพัฒนาเทคโนโลยีการแปรรูปน้ำมัน

ประเทศไทยต้องพบกับวิกฤติการณ์พลังงานเช่นเดียวกับประเทศอื่น โครงการปลูกปาล์ม น้ำมันทดแทนพลังงาน เป็นโครงการเร่งด่วน เพื่อไม่ให้ประเทศต้องสูญเสียเงินตรา นำเข้าน้ำมันจำนวนมาก จากความต้องการน้ำมันดีเซลในปี พ.ศ. 2550 ประมาณวันละ 50 ล้านลิตร และจะเพิ่มเป็น 85 ล้านลิตร ในปี พ.ศ. 2555 รัฐจึงได้มีนโยบายที่ต้องการผลิตน้ำมัน ไบโอดีเซล (Bio-diesel : B100) ในอัตราร้อยละ 10 หรือ คิดเป็น 8.5 ล้านลิตรต่อวัน ปริมาณน้ำมัน ไบโอดีเซล ดังกล่าว ถ้าใช้น้ำมันปาล์มมาผลิต ต้องใช้พื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมันประมาณ 10 ล้านไร่

จากแนวทางและเป้าหมายดังกล่าว คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบในแผนปฏิบัติการพัฒนา และส่งเสริม ไบโอดีเซล เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม 2548 และมอบหมายให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กำหนดพื้นที่ปลูกปาล์มให้แล้วเสร็จภายใน 6 เดือน จัดหากลับพันธุ์ปาล์ม ส่งเสริมการปลูกปาล์ม และพืชน้ำมัน ศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นกับเกษตรกร โดยให้ภาคใต้และภาคตะวันออกเป็นฐานปลูกปาล์มน้ำมัน จัดทำโครงการนำร่องในภาคอีสาน ภาคเหนือ และคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 2 สิงหาคม 2548 รับผิดชอบโครงการปลูกปาล์ม น้ำมันทดแทนพลังงานของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยได้จัดทำรายละเอียดเสนอเพิ่มเติม แต่การขยายพื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมันมีปัจจัยเกี่ยวข้องหลายประการ อาทิ การหาพื้นที่เหมาะสม การจัดหาพันธุ์ปาล์มที่มีคุณภาพ เป็นต้น จึงได้กำหนดแผนการส่งเสริมการปลูกระยะแรกปี 2549-2552 จำนวน 6 ล้านไร่

ตำบลแม่เจ้าอยู่หัว เป็นพื้นที่ที่เกษตรจังหวัดนครศรีธรรมราชเลือกให้เป็นพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังแปลงแรก ที่มีการปลูกปาล์มเป็นแปลงสาธิต (สำนักงานเกษตรจังหวัดนครศรีธรรมราช ฝ่ายส่งเสริมการปลูกปาล์ม น้ำมันลุ่มน้ำปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช) โดยเริ่มสนับสนุนให้ปลูกปาล์ม น้ำมันตามโครงการพืชพลังงาน และเริ่มปลูกครั้งแรกเมื่อปี 2540 ตำบลแม่เจ้าอยู่หัวจึงเป็นพื้นที่เป้าหมายหลักพื้นที่หนึ่งในการส่งเสริม สนับสนุนให้เกษตรกรปลูกปาล์ม น้ำมัน เพื่อเข้าเป็นส่วนหนึ่งในโครงการปลูกพืชพลังงานทดแทนพลังงาน

การปลูกปาล์มน้ำมันของเกษตรกรชาวสวนปาล์มน้ำมันตำบลแม่เจ้าอยู่หัว อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นการนำเอานวัตกรรมใหม่เข้ามา เนื่องจากในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังไม่เคยมีการปลูกปาล์มมาก่อน ซึ่งพื้นที่ปลูกปาล์มในภาคใต้ส่วนใหญ่จะปลูกในพื้นที่สูงหรือที่ดอน การที่เกษตรกรตำบลแม่เจ้าอยู่หัว หันมาสร้างสวนปาล์ม เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพของเกษตรกรตำบลเป็นอย่างมาก นวัตกรรมที่นำเข้ามา จึงต้องมีการปรับปรุง พัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ จึงต้องมีการส่งเสริมและสนับสนุนความรู้ทั้งทางด้านอาชีพและเทคโนโลยีการผลิตให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาผสมผสานการปลูกปาล์มน้ำมัน เพื่อลดความเสี่ยงของเกษตรกรในด้านต่างๆ จึงถือว่าเป็นผลดีแก่ชาวเกษตรกรทั้งทางด้านอาชีพ และระบบนิเวศน์ที่ส่งผลต่อการปลูกปาล์มน้ำมัน

การเปลี่ยนแปลงอาชีพจากการทำนามาเป็นสวนปาล์ม เป็นเหตุให้เกษตรกรต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรรมการดำเนินชีวิตประจำวันหลายอย่าง เนื่องจากปาล์มเล็กอายุไม่เกิน 3 ปี หนุจะชูดกลงไปกินหัวปาล์ม จึงต้องเข้าสวนปาล์มดูแลตลอดทั้งสวน หากพบว่ามียอยหนุก็จะต้องชูดรอบ โคนต้นดู ถ้าพบว่าหนูกัดหัวปาล์มบางต้นแล้ว จะต้องใช้โคลนพอรอยหนุ หนุจะได้ไม่มากัดอีก หรือพบว่ามิดินปาล์มเสียหายหรือตาย จะต้องปลูกซ่อม ต้องคายหญ้าให้สวนไม่รก เพราะสวนที่รกจะมีหนุมาก ชีวิตของชาวสวนในช่วง 3 ปีแรกจึงต้องอยู่ในสวนมาก จึงมีความแตกต่างกับการใช้ชีวิตของชาวนาอย่างมาก

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษากระบวนการการเรียนรู้สู่การตัดสินใจเปลี่ยนแปลงอาชีพการปลูกปาล์ม และกระบวนการพัฒนานวัตกรรมการปลูกปาล์ม ลุ่มน้ำปากพนังจังหวัดนครศรีธรรมราช ว่ามีรูปแบบอย่างไร โดยมีบริบทและปัจจัยต่างๆ อะไรบ้างที่ทำให้เกษตรกรเกิดความตระหนักสนใจใฝ่รู้ ติดตามข้อมูลข่าวสารที่เป็นนวัตกรรมการปลูกปาล์มอย่างต่อเนื่อง จนเกิดความคิดในการนำเอาความรู้ ความเข้าใจมาการปรับเปลี่ยนอาชีพ และมีความคิดที่จะพัฒนาปรับปรุงค้นหาแนวทางใหม่ที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ สามารถป้องกันและแก้ปัญหาที่จะเกิดขึ้น ได้ ซึ่งเป็นแนวทางที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่ลุ่มน้ำ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้สู่การปรับเปลี่ยนอาชีพของเกษตรกร
2. เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนานวัตกรรมการปลูกปาล์มของเกษตรกร

คำถามการวิจัย

1. สภาพบริบทชุมชนและ สังคม มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างไรที่ต้องตัดสินใจเปลี่ยนอาชีพ
ผู้การปลูกปาล์ม
2. มีกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนสู่การปรับเปลี่ยนอาชีพอย่างไร
3. มีกระบวนการยอมรับนวัตกรรมการปลูกปาล์มของชุมชนอย่างไร
4. รูปแบบการศึกษาเพื่อการพัฒนาวัตกรรมการปลูกปาล์มของเกษตรกรในชุมชน
เป็นอย่างไร

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้ศึกษา บ้านคงคาดี้อม บ้านบางด้วน บ้านเนินซิมม้ง ตำบลแม่เจ้าอยู่หัว
อำเภอเชียงใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช

การเลือกพื้นที่ เป็นการเลือกแบบเจาะจง จากชุมชนที่มีการยอมรับนวัตกรรม
การปลูกปาล์มและมีการพยายามปรับปรุง พัฒนานวัตกรรมการนั้นให้มีความเหมาะสม สอดคล้องกับ
สภาพพื้นที่ จึงเลือกพื้นที่ 3 ชุมชนดังกล่าว สาเหตุที่เลือกพื้นที่นี้เป็นพื้นที่วิจัย เพราะประชาชนมี
การปรับเปลี่ยนอาชีพจำนวนมาก โดยเปลี่ยนจากการทำนา ไร่นาสวนผสม และนาถั่ว มาเป็นสวนปาล์ม
เดิมพื้นที่ดังกล่าว พัฒนามาจากป่าพรุเป็นนาข้าวและทุ่งกระเจ็ดที่ชาวบ้านสงวนไว้ เพื่อนำมาसान
เป็นสื่อและอุปกรณ์ของใช้ต่างๆ เป็นอาชีพเสริมเมื่อหลายสิบปีก่อน ปัจจุบัน พบว่าการทำนาข้าว
และสานกระเจ็ดไม่สามารถเลี้ยงชีพให้มีเสถียรภาพได้ จึงสนใจค้นร่นแสวงหาอาชีพอื่นเข้ามาทดแทน
การทำนา (สัมภาษณ์สมยศ ชูโถม กำนันตำบลแม่เจ้าอยู่หัว) จากการสำรวจเบื้องต้นพบว่า พื้นที่ส่วนใหญ่
กำลังปรับพื้นที่ปลูกปาล์มเป็นจำนวนมาก ผู้วิจัยจึงเลือกพื้นที่นี้เป็นพื้นที่วิจัยเนื่องจาก

- 1.1 เป็นพื้นที่ที่เปลี่ยนจากนาข้าว นาถั่ว ไร่นาสวนผสมมาปลูกปาล์ม
- 1.2 ปาล์มเป็นสิ่งใหม่ในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังและตำบลแม่เจ้าอยู่หัว
- 1.3 มีปาล์มที่เริ่มปลูก จนถึงปาล์มอายุ 11 ปี
- 1.4 มีพื้นที่ที่เตรียมการปลูกปาล์มเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ
- 1.5 มีการพัฒนารูปแบบการปลูกปาล์มหลากหลายวิธี โดยใช้ทั้งภูมิปัญญาและ

หลักวิชาการเกษตรสมัยใหม่

2. ขอบเขตประชากร

เกษตรกรที่พัฒนานวัตกรรมการปลูกปาล์มน้ำมันใน 3 หมู่บ้านเป้าหมาย

3. ขอบเขตเนื้อหา

3.1 ศึกษาปัจจัยและกระบวนการเรียนรู้ ผู้การปรับเปลี่ยนอาชีพ (รูปแบบ CIPP)

3.1.1 สภาพบริบททางกายภาพ และทางสังคมของชุมชนที่มีผลต่อการตัดสินใจปลูกปาล์มน้ำมัน

3.1.2 ศึกษาปัจจัยจากภายนอกชุมชนที่เข้ามามีบทบาทต่อการตัดสินใจปลูกปาล์มน้ำมัน

3.1.3 ศึกษากระบวนการและเทคนิควิธีต่างๆ ในการปลูกปาล์มน้ำมันที่นำไปสู่การตัดสินใจปรับเปลี่ยนอาชีพ

3.1.4 ศึกษาผลการดำเนินงานในแต่ละเทคนิควิธีการปลูกปาล์ม

3.1.5 ศึกษากระบวนการยอมรับนวัตกรรมการปลูกปาล์มน้ำมัน และผลการตัดสินใจปรับเปลี่ยนอาชีพ

3.2 รูปแบบการพัฒนานวัตกรรมการปลูกปาล์ม

3.2.1 ศึกษาการถอดบทเรียนมาสร้างรูปแบบการพัฒนานวัตกรรมการปลูกปาล์ม

3.2.2 ศึกษากระบวนการเรียนรู้ และพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ด้านการพัฒนานวัตกรรมการปลูกปาล์ม

4. ขอบเขตด้านเวลา

ช่วงที่ 1 ศึกษาบริบท บริบทช่วงปี 2530- 2540 ซึ่งเป็นช่วงก่อนการเข้ามาของปาล์มเป็นการศึกษาในสภาพที่เป็นจริงแบบย้อนประสบการณ์ (Ex-Post facto Approach) จึงใช้วิธีการสังเกต การสัมภาษณ์ลึก และสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยศึกษาเก็บข้อมูลภาคสนามเป็นหลักจากเกษตรกรบ้านคงคาล้อม บ้านบางด้วน และบ้านเนินขั้มมัง ตำบลแม่เจ้าอยู่หัว อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช (พื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง) จากเกษตรกรปลูกปาล์มน้ำมัน

ช่วงที่ 2 บริบทและกระบวนการปลูกปาล์ม ช่วงปี 2540-2545 เป็นช่วงเริ่มต้นการปลูกปาล์มน้ำมัน

ช่วงที่ 3 บริบทกระบวนการพัฒนานวัตกรรมการปลูกปาล์ม ช่วงปี 2546-2550 เป็นช่วงการขยายตัวและพัฒนานวัตกรรมการปลูกปาล์มในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง

ช่วงที่ 4 การถอดบทเรียน ช่วงปี 2551 เกี่ยวกับผลการพัฒนารูปแบบการนวัตกรรมการปลูกปาล์มน้ำมันลุ่มน้ำปากพนัง

ประโยชน์ของการวิจัย

1. ผลการศึกษาจะทำให้ทราบถึงกระบวนการเรียนรู้ ผู้การปรับเปลี่ยนอาชีพ และการยอมรับนวัตกรรมการปลูกปาล์มในกลุ่มน้ำปากพวง
2. ผลการศึกษาจะได้องค์ความรู้และปรับรูปแบบใหม่บางส่วนให้เหมาะสมยิ่งขึ้น กระบวนการการเรียนรู้เพื่อพัฒนานวัตกรรม
3. ผลการศึกษาจะเป็นแนวทางในการสรุปทฤษฎี เกี่ยวกับรูปแบบกระบวนการส่งเสริมพัฒนาการปรับเปลี่ยนอาชีพของเกษตรกร ที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจยอมรับและพัฒนานวัตกรรมต่อไป

นิยามศัพท์เฉพาะ

รูปแบบ หมายถึง นามธรรมที่ทำให้เกิดความเข้าใจจากสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำ หรือปรากฏการณ์ที่มีการต่อเนื่องอย่างเป็นระบบกันซึ่งมีส่วนประกอบอย่างน้อย 3 ส่วน คือ วัตถุประสงค์ ตัวแปร และเนื้อหา เป็นแนวความคิดเชิงระบบจากส่วนประกอบ 3 ส่วนมาผูกโยงเชื่อมกันให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ ซึ่งเกิดจากแนวความคิดที่เป็นนามธรรม มาสร้างระบบขึ้นมา

การพัฒนา หมายถึง การปรับปรุงของเดิมให้มีคุณภาพดีขึ้น หรือมีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และสภาพแวดล้อมทางสังคม

นวัตกรรม หมายถึง ปัจจัยใหม่ที่เข้ามาสู่ชุมชน ทำให้เกิดกระบวนการทางสังคมในการพิจารณา ใคร่ครวญไตร่ตรองนวัตกรรมนั้นๆ อย่างละเอียด มีการตรวจสอบ จนเกิดความมั่นใจว่าสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้เป็นอย่างดี จึงเกิดการยอมรับนวัตกรรมนั้นมาใช้ และอาจจะมีการนำเอานวัตกรรมนั้นมาปรับปรุงพัฒนาต่อไป

รูปแบบการพัฒนานวัตกรรม หมายถึง สิ่งซึ่งแสดงถึงกรอบแนวคิด การสร้างรูปแบบเชิงอนาล็อก (Analog Model) อันเกิดจากการผนวกระหว่างโครงสร้างการพัฒนานวัตกรรม และผลการวิเคราะห์องค์ประกอบต่างๆ จากบริบทชุมชน ที่มีความสัมพันธ์และส่งเสริมกันอย่างเป็นระบบระเบียบ เพื่อดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาการปลูกปาล์ม

การปลูกปาล์มน้ำมัน หมายถึง การดำเนินกิจกรรมการปลูกปาล์มน้ำมัน ตั้งแต่การเตรียมแปลงปลูก การคัดเลือกพันธุ์ การปลูก การดูแลสวน การให้น้ำ การแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดกับปาล์ม การเก็บเกี่ยวผลผลิต

นวัตกรรมการปลูกปาล์ม หมายถึง การนำเอาหลักการ แนวทางเชิงวิชาการเกี่ยวกับกิจกรรมการเตรียมแปลงปลูก การคัดเลือกพันธุ์ การปลูก การดูแลรักษาสวนปาล์ม การเก็บเกี่ยวผลผลิตปาล์ม

กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนานวัตกรรม หมายถึง การนำเอานวัตกรรมมาศึกษาอย่างละเอียด แล้วนำมาตรวจสอบ ทดลอง ติดตามประเมินเป็นระยะๆ แล้วนำมาวิเคราะห์คิดหาแนวทางหรือต่อยอดความรู้เดิมให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นกว่าเดิม เหมาะสมกว่าเดิม หรือดีกว่าเดิม

กระบวนการเรียนรู้เพื่อยอมรับนวัตกรรม หมายถึง การเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องในการติดตามข่าวสาร และสอบถามข้อสงสัยต่างๆ มาตรวจสอบกับผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์ในการสร้างความเข้าใจ จนเกิดความเชื่อมั่นในแนวทางของนวัตกรรมนั้น

กระบวนการปรับเปลี่ยนอาชีพ หมายถึง การที่บุคคลเกิดความรู้สึกว่าอาชีพเดิมมีแนวโน้มว่าจะเกิดปัญหามากขึ้นเรื่อยๆ จนยากที่จะแก้ไข จึงเริ่มแสวงหาข้อมูลข่าวสารที่เป็นทางเลือกใหม่เกี่ยวกับอาชีพอย่างต่อเนื่องมาตรวจสอบ วิเคราะห์หรือทดลอง แล้วประเมินผลอย่างเป็นขั้นตอน จนเกิดความเข้าใจอย่างชัดเจนและมั่นใจว่า ทางเลือกที่เป็นอาชีพใหม่ ดีกว่าอาชีพเดิม และพร้อมที่จะเสี่ยงในการเปลี่ยนอาชีพใหม่

การเรียนรู้เพื่อชี้นำตนเอง หมายถึง การที่เกษตรกรพยายามศึกษาเรียนรู้ปรากฏการณ์จากการนำเอานวัตกรรมมาปฏิบัติ ตรวจสอบด้วยความระมัดระวังเพื่อค้นหาข้อบกพร่องและปรับปรุงแก้ไขตามแนวความคิดของตนเป็นหลักในการแก้ปัญหา จนได้แนวทางปฏิบัติตามที่ตนต้องการอย่างแท้จริง

รูปแบบการพัฒนานวัตกรรม หมายถึง การนำเอานวัตกรรมที่นำเข้ามาผ่านกระบวนการเรียนรู้ นำมาผสมผสานกับภูมิปัญญาเดิม และเพิ่มแนวความคิดในการปรับปรุงพัฒนาให้มีคุณภาพศักยภาพมากขึ้น

ปัจจัยภายนอก หมายถึง ปัจจัยที่อยู่นอกตัวเกษตรกร และเป็นปัจจัยที่อยู่นอกชุมชนที่เข้ามามีบทบาท มีอิทธิพลต่อความคิด ต่อกระบวนการตัดสินใจของเกษตรกร มีผลต่อปฏิบัติการปลูกปาล์ม

บทบาทหน้าที่หลัก หมายถึง พฤติกรรม แนวคิดที่มีผลต่อการต่อต้าน การปฏิเสธแนวทางที่จะเข้ามามีผลต่อแนวความคิด และแนวทางในการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานวัตกรรม การปลูกปาล์มของเกษตรกร

บทบาทหน้าที่ตั้ง หมายถึง บุคคลหรือปัจจัยที่เกี่ยวข้องที่มีบทบาทในการนำเอาประเด็นนั้นๆ มาสร้างความสนใจ หรือผลักดันให้เกิดความสนใจ ฟังพอใจที่จะรับเข้ามาใช้ในกระบวนการดำเนินงาน เป็นปัจจัยที่สนับสนุนแนวความคิด แนวการดำเนินงาน ทำให้การดำเนินงานมีความสะดวกคล่องตัว และช่วยคลี่คลายปัญหาต่างๆ

อิทธิพล หมายถึง พฤติกรรมที่มีผลต่อความรู้สึกกดดัน และมีผลต่อการกระทำ ต่อแนวความคิด การไตร่ตรองเหตุการณ์ สิ่งเร้าต่างๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับบุคคล องค์กร หรือกลุ่มคน

เป็นความรู้สึกที่สามารถผลักดัน บังคับ หรือกำหนดบุคคลองค์กรหรือกลุ่มคนให้แสดงออกไปในทิศทางที่ต้องการ

ปัจจัยหลัก หมายถึง ประเด็น หรือปัญหาที่กดดันให้เกิดความเคียดแค้น หรือเกิดภาวะกดดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เคลื่อนย้ายจากสภาพเดิมๆ ออกไป

ปัจจัยดึง หมายถึง ประเด็นหรือปัจจัยที่จูงใจ ดึงดูดหรือเอื้อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากเดิม มาสู่ประเด็นใหม่ที่เตรียมไว้หรือกำหนดไว้

ปัจจัยบังคับ หมายถึง ประเด็น หรือปัจจัยที่เป็นข้อจำกัด ที่เข้ามามีส่วนกำหนดให้เกิดการปรับตัว ปรับแก้ เป็นสิ่งที่จะต้องแก้ปัญหาให้ได้

กระบวนการ การศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิต ที่มีได้มีเป้าหมายเพื่อการทำมาหากินเท่านั้น หากแต่เป็นวิถีทางเพื่อจะบรรลุเป้าหมายในการดำรงชีพที่สอดคล้องประสานอยู่ในวิถีชีวิต มิติต่างๆ มีการนำภูมิปัญญาที่มีอยู่มาต่อยอดด้วยนวัตกรรม หรือเทคโนโลยีที่สอดคล้องเหมาะสมกับบริบททางสังคม ได้แก่ มิติทางจิตวิญญาณ ความเชื่อซึ่งเป็นฐานรากที่สำคัญในวิถีประเพณีปฏิบัติคนต่อธรรมชาติแวดล้อมต่อเพื่อนมนุษย์ในชุมชน จะต้องมียุทธศาสตร์ของการเรียนรู้ในพลังทางวัฒนธรรม ระบบคุณค่าเช่นนี้จะต้องได้รับการส่งเสริม ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นต่อๆ ไป การแสวงหาความรู้ในวิถีชีวิตเป็นความรู้ที่ได้มาจากการปฏิบัติ จากประสบการณ์ หรือจากช่องทางอื่นๆ ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ดำรงอยู่ในทุกขั้นตอนของการดำเนินชีวิต กระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิต จึงเกิดขึ้นท่ามกลางระบบความสัมพันธ์โดยไม่จำกัดรูปแบบ

การตัดสินใจ หมายถึง การที่บุคคลหรือกลุ่มคนมีความรู้สึกว่ามีข้อมูลเพียงพอต่อการเลือกวิธีการกระทำ หรือไม่กระทำในสิ่งนั้น ซึ่งมีประเภทของการตัดสินใจที่สอดคล้องกับประเด็นที่ประเมินนวัตกรรมดังนี้

1. การตัดสินใจเพื่อการวางแผน (Planning Decision) เป็นการตัดสินใจที่ใช้ข้อมูลจากการประเมินสภาพแวดล้อมที่ได้นำไปใช้ในการกำหนดจุดประสงค์ของโครงการให้สอดคล้องกับแผนการดำเนินการ

2. การตัดสินใจเพื่อกำหนดโครงสร้างของโครงการ (Structuring Decisions) เป็นการตัดสินใจที่ใช้ข้อมูลจากปัจจัยนำเข้าที่ได้นำไปใช้ในการกำหนดโครงสร้างของแผนงานและขั้นตอนของการดำเนินการของโครงการ

3. การตัดสินใจเพื่อนำโครงการไปปฏิบัติ (Implementing Decisions) เป็นการตัดสินใจที่ใช้ข้อมูลจากการประเมินกระบวนการ เพื่อพิจารณาควบคุมการดำเนินการเป็นไปตามแผนและปรับปรุงแก้ไขการดำเนินการให้มากที่สุด

4. การตัดสินใจเพื่อทบทวนโครงการ (Recycling Decisions) เป็นการตัดสินใจที่ใช้ข้อมูลจากการประเมินผลผลิตที่เกิดขึ้น เพื่อพิจารณาการยุติ ล้มเลิก หรือปรับขยายโครงการที่จะนำไปใช้ในโอกาสต่อไป

กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การที่บุคคล หรือกลุ่มคนได้รับรู้ รับทราบและเกิดความเข้าใจในเรื่องนั้นๆ โดยมีขั้นตอนที่ต่อเนื่องที่เกิดจากการสัมผัส รับรู้ ทดลอง ตรวจสอบ คิด ไตร่ตรองอย่างต่อเนื่อง และมีการประมวลเหตุการณ์ ปรัชญาการณ มาสู่การคิดอย่างเป็นระบบ และเกิดความคิดรวบยอดในเรื่องนั้นๆ

การปรับตัว หมายถึง การพยายามเปลี่ยนแปลงวิถีแบบเดิมๆ ไปสู่แนวทางใหม่ที่มีปัจจัยแทรกเข้ามา และปัจจัยนั้นมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การที่บุคคล กลุ่มคนพยายามปรับเปลี่ยนสภาพเดิมไปผสมผสานกับแนวทางใหม่ หรือรับเอาแนวทางใหม่มาใช้แทนของเดิม

ความขัดแย้ง หมายถึง การที่แนวความคิดของบุคคล กลุ่มคน ไม่สอดคล้องกับแนวความคิดแนวทางหรือปัจจัยใหม่ ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง เกิดความรู้สึกว่าสิ่งนั้น จะเป็นปัญหาให้กับรูปแบบการดำเนินงานแบบเดิมที่ดำรงอยู่ หรือส่งผลกระทบต่อวิถีปกติที่เป็นอยู่

ผู้เชี่ยวชาญ หมายถึง นักวิชาการทางสังคมศาสตร์ นักวิชาการเกษตร หรือผู้มีประสบการณ์ด้านงานวิจัยทางสังคมที่เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางสังคมในชุมชน การยอมรับและพัฒนานวัตกรรมตลอดจนเกษตรกรที่มีประสบการณ์ในการใช้ภูมิปัญญาผสมผสานกับหลักวิชาการในการพัฒนานวัตกรรมการปลูกป่าล้มและการเกษตร

ภาวะอึดตัวเชิงทฤษฎี หมายถึง ผลการเก็บข้อมูล หรือประเด็นสรุปภาพรวมที่มีความสมบูรณ์ในตัว จนเกิดภาวะซ้ำๆ กับของเดิมหรือ ไม่มีประเด็นใหม่ๆ แล้ว จะเป็นภาวะอึดตัวเชิงทฤษฎี